

ФІЛІГРАНОЛОГІЯ. НУМІЗМАТИКА

О. Я. Мацюк

ДЖЕРЕЛОЗНАВЧЕ ЗНАЧЕННЯ ФІЛІГРАНЕЙ ДОКУМЕНТІВ ЛЬВІВСЬКИХ ВІРМЕН XVI—XVII ст.

Вірменська колонія існувала у Львові з XIII ст., тобто з часу заснування міста¹. Документальні матеріали про її діяльність, які частково збереглися і дійшли до нас, становлять великий інтерес для дослідника паперу і водяних знаків.

Серед документів львівської вірменської колонії найбільший інтерес становлять акти вірменського суду за 1537—1783 рр.², а також документи Вірменської митрополичної консисторії кінця XVIII—XIX ст.³ Розглянемо документи XVI—XVII ст.

На виготовлених нами таблицях представлено 190 водяних знаків, які дають повне уявлення про те, на якому папері писали у львівських вірменських установах того часу. На них подано також деякі філіграні — 16 — з паперу документів, написаних в інших українських містах (Снятин, Ярослав, Холм, Ряшів, Переворськ), в Білорусії (Гродно), в польських містах (Варшава, Krakів, Познань).

Вірменський суд вживав велику кількість паперу, виготовленого на Україні, зокрема, таких папіренъ, як Буська (філ. 90—98), Лівчицька (філ. 156—159), Бруховицька (філ. 160) і Зашківська⁴. Інколи знаходимо документи, написані на папері, закупленому на землях, які нині входять до складу Польської Народної Республіки. Сюди можна віднести папір з водяними знаками, що становлять варіанти герба Єліта (філ. 156—159).

¹ И. П. Крипякевич. К вопросу о начале армянской колонии во Львове. — «Историко-филологический журнал АН Армянской ССР», 1963, № 1, стор. 163—164.

² Центральний державний історичний архів УРСР у Львові (далі — ЦДІА УРСР у Львові), ф. 52, оп. 3, спр. 513—538 — Inducta, Protocolla et Formularia iudicij civilis armenorum (1537—1783); спр. 539—543 — Protocolla et Formularia iudicij civilis armenorum (1621—1865); спр. 544 — Fragmenta actorum iudicij civilis armenorum (1578—1714); спр. 545—548 — Producta iudicij civilis armenorum seu in copiis, seu in originalibus (1595—1777).

³ ЦДІА УРСР у Львові, ф. 475, оп. 1.

⁴ О. Мацюк. До історії українських папіренъ XVI ст. та їх водяних знаків. — «Науково-інформаційний бюллетень Архівного управління УРСР», 1962, № 5, стор. 10—21.

Документальні матеріали свідчать, що львівські купці, зокрема вірмени, вели широку торгівлю з Молдавією і привозили звідти багато паперу⁵. Однак Молдавія не мала тоді розвинутого паперового виробництва, і нам не вдалося знайти жодного знака, який міг би бути доказом молдавського походження паперу. Можна припускати, що молдавські купці перепродували західноєвропейські, зокрема, італійські, німецькі, французькі, голландські, швейцарські, а також турецькі сорти паперу.

Водяні знаки західноєвропейського походження часто знаходимо на папері документів, складених львівськими вірменами. Це, зокрема, голландський, папір з водяними знаками Fools-carp — ковпак паяца (філ. 1, 2). Лілія (філ. 39—44) знайшла своє відображення в гербах Польщі⁶, Австрії⁷, Німеччини і деяких інших європейських країн, а тому не можна твердити, що цей папір належить тільки Голландії. Багато вірменських документів написано на папері з філігранями, які зображають різних левів з подвійними хвостами. Вони свідчать про чеське і австрійське походження паперу⁸ (філ. 20—28). Рідко, але все таки зустрічаємо швейцарський папір з філігранню герба Бернського кантону⁹ (філ. 29).

Папір з водяними знаками № 33—35 — австрійського походження. Багато документів вірменського суду написано на моравському (філ. 36), ломбардському (філ. 48, 99, 181), чеському (філ. 85), німецькому (філ. 83) папері. Трохи рідше натрапляємо на французький (філ. 56, 57), італійський (філ. 136) та іспанський (філ. 169) папір.

Паперові промисли Польщі в XVI—XVII ст. були вже добре розвинуті. Їх продукція широко використовувалась на загарбаніх феодальною Польщею українських землях. Через це львівські вірмени багато вживали у своєму діловодстві польського паперу. На папері вірменських документів зустрічаємо водяний знак герб Топір (філ. 4—8, 171, 172, 182, 183 та інші варіанти). Цей герб відомий з паперу документів 1542 та 1544 pp.¹⁰ (спрощений варіант). Пекосінський знаходить його

⁵ ЦДІА УРСР у Львові, ф. 52, оп. 3, спр. 352, арк. 1565—1586.

⁶ K. Ł o d z - C z a g p i e c k i. Herbarz Polski podług Niesieckiego. Gniezno. 1875—1881, t. 1, стор. 1—123.

⁷ Georg Eineder. The ancient paper-mills of the former Austro-Hungarian empire and their Watermarks. Hilversum, 1960.

⁸ Georg Eineder. Вказ. праця, № 329, 331.

⁹ Порівняй: Johann Lindt. The paper-mills of Berne and their Watermarks. 1465—1859, t. X. Hilversum, Holland, 1964.

¹⁰ К. Тромонин. Изъясненіе знаковъ, видимыхъ въ писчей бумагѣ. M., 1844, № 820—822, а такожъ въ новомъ виданнѣ підъ тими же номерами: Тромонинъ's Watermark Album a facsimile of the Moscow 1844 edition Hilversum, t. XI. Holland, 1965; Н. П. Лихачевъ. Бумага и древнейшие бумажные мельницы въ Московскомъ государствѣ. СПб. 1891, № 530 (1542 р.), № 528 (1544 р.), № 520 (1581 р.), № 524—527 (1595 р.).

ще під 1539 р.¹¹ Герб Топір — водяний знак однієї з двох папірені Тенчинських. Вказані папірні знаходилися біля Krakowa — в Крешовичах і Тенчинку¹². Наскільки була поширенна продукція цих папірені у Галичині, зокрема у Львові, як серед вірмен, так і серед всього населення, засвідчує те, що друкар Іван Федоров мав безпосередні зв'язки з ними і купував їх папір для друкування своїх книг¹³. Багато документів вірмени складали на папері з гербами Тупа підкова (філ. 12, 16, 167) і Любич (філ. 9, 10, 11, 11-а, 14, 15), що також вказує на його польське походження.

Як свідчать водяні знаки, вміщені на табл. 5, львівські вірмени купували чимало вроцлавського паперу. Ці водяні знаки містять різні складові частини герба міста Вроцлава: літеру «W» — ініціал міста, голову святого Іоанна — покровителя міста і святу Дорофею (філ. 67—73)¹⁴. Можна припустити, що папір з філігранями № 106—111 також вроцлавський, бо це місто з 1526 р. знаходилось у володіннях Габзбургів, а тому деякі фабриканти літеру «W» могли замінити на «B», тобто взяти початкову літеру назви Breslau — як називали місто і пізніше, коли воно перебувало під владою Пруссії (з 1741 р.). Правда, папір з подібним водяним знаком (філ. 107, 108, 110, 111) дещо пізніше випускали в місті Бранау в Австрії¹⁵, але в цих філігранях відсутні літери «MK», які є на вроцлавських. Його купували не тільки львівські вірмени і львів'яни взагалі, а й вживали у дуже великій кількості на Східній Україні¹⁶.

Часто натрапляємо й на інші сорти польського паперу з водяними знаками, які зображають герби різних шляхетських родів і духовенства — власників папірені, зокрема герби Лебідь (філ. 127), Остоя (філ. 132, 133), Слеповрон (філ. 134), Юноша (філ. 137). Останнім позначала свою продукцію єпископська папірня Станіслава Карнковського¹⁷. Дві подібні філіграні скопіювалася О. Вітвіцька¹⁸.

Дуже широко вживався папір з гербом Абданк (філ. 152—155) — водяним знаком Могильської папірні, що знаходилась

¹¹ F. Piekielski. Średniowieczne znaki wodne (wiek XIV). Kraków, 1893, стор. 7.

¹² K. Badecki. Znaki wodne w księgach archiwum miasta Lwowa 1382—1600 r. Lwów, 1928, стор. 16.

¹³ O. Maćuk. Водяні знаки на папері друків Івана Федорова. — «Науково-інформаційний бюллетень Архівного управління УРСР», 1964, № 3, стор. 39.

¹⁴ M. Gumowski. Herby miast polskich. Warszawa, 1960, стор. 345.

¹⁵ Georg Eineder. Вказ. праця, № 247, 248.

¹⁶ Порівняй: I. Каманін, О. Вітвіцька. Водяні знаки на папері українських документів XVI і XVII вв. (1566—1651). К., 1923, № 364—366, 467—494, 766—774, 795—811, 831—835, 1034—1057 та ін.

¹⁷ F. Piekielski. Вказ. праця, стор. 7.

¹⁸ I. Каманін, О. Вітвіцька. Вказ. праця, № 334 (1581 р.), 335 (1580 р.).

біля Krakova¹⁹. Мав також поширення польський гербом Равіч (Рава) (філ. 139—141), гербом Гжимала (філ. 164), яким Mogильська папірня позначала свої вироби за часів абата Гослицького (1586—1601 рр.). Герб Одровонж (філ. 185) — водяний знак цієї ж папірні. Ще натрапляємо на папір з філігранню, яка є гербом Лодзя (філ. 190), і, нарешті, на папір одної з найстаріших польських папірен, що була у власності ксьондзів монастиря св. Духа в Пронднику біля Krakova, якій вони позначали подвійним хрестом, тобто монастирським гербом Свенчич (філ. 188—189).

Папір зі Сходу львівські вірмени не привозили зовсім. Дуже рідко, наприклад, знаходимо документи, написані на папері малоазіатського походження. До того ж ці документи складені не у Львові, а на Сході (філ. 59, турецький папір). Турецький папір відзначався високою якістю і коштував у Львові дуже дорого. У 1669 р. один аркуш його коштував 6 грошей. За них можна було купити в середньому півдесет²⁰ доброго паперу.

Серед актових книг і фасцикулів львівських вірмен є такі, документи яких написано на однаковому папері. Це вказує на одночасну купівлю його, на що видавалися великі гроші. Так, актова книга вірменського суду у Львові за 1537—1561 рр.²¹, документи якої складені на сілезькому папері²² (філ. 58), має 175 аркушів паперу формату folio. Коли врахувати, що папір цієї книги закуплений не пізніше 1537 р., можна твердити, що за нього заплачено в середньому стільки, скільки коштувало добре теля²³. Пізніше, в кінці XVI — на початку XVII ст., у зв'язку з розвитком книгодрукування папір став ще дорожчим.

Вивчаючи документи львівських вірмен, дослідники інколи можуть натрапити на такі, на яких не позначено дати написання. Досвід показав, що в більшості випадків водяні знаки паперу дають можливість точно визначити час написання недатованого документа.

Серед документів XVI—XVII ст. інколи бувають різні підробки і фальсифікати. Писарі, які підробляли документи, не завжди брали до уваги час виробництва паперу і філіграні на ньому, а тому для викриття підробок дуже важливе значення мають водяні знаки²⁴.

¹⁹ K. Wadecki. Вказ. праця, стор. 18—21, № 74, 79, 96, 105, 144.

²⁰ Одна десь мала 25 аркушів друкарського або 24 аркуші письмового паперу.

²¹ ЦДІА УРСР у Львові, ф. 52, оп. 3, спр. 352, арк. 565—566; спр. 513.

²² Пор.: K. Małeczyńska. Dzieje starego papiernictwa Śląskiego. Wrocław — Warszawa — Kraków, 1961, стор. 170, 171.

²³ St. Hoszowski. Ceny we Lwowie w XVI i XVII wieku. Lwów, 1928, стор. 180, 194.

²⁴ И. М. Каманин. Киевский Центральный архив. — Чтения в историческом обществе Нестора-летописца, т. XVII, вип. 3. К., 1903, стор. 82.

З документів актових книг львівських вірмен пізніше часто знімалися копії, в яких переписувачі зазначали лише дату оригіналу. Наприклад, на одному з документів Вірменської митрополичної консисторії стоїть дата «1557 р.» і напис «копія»²⁵. Дата знімання копії не позначена. Її можна встановити з допомогою водяного знака, який засвідчує, що копія зроблена на російському папері, виготовленому в 1802 р. (філ. 186) на Мединській паперовій фабриці Афанасія Гончарова²⁶. Знаючи, що розрив між виготовленням і використанням закордонного паперу становив тоді переважно 0—2 роки, можемо досить точно визначити дату написання цієї копії. На іншому документі, датованому 1586 р.²⁷ і написаному на раннерсдорфському папері (Нижня Австрія)²⁸, знаходимо водяний знак кінця XVIII — початку XIX ст. (філ. 180), на підставі якого можна визначити дату написання документа і зробити висновок, що це копія чи просто фальсифікат.

Філіграні служать, з одного боку, для визначення дати написання документа, а з другого — для підтвердження дати, що стоїть на ньому.

Як свідчать документальні матеріали, львівські вірмени не тільки вживали багато українського паперу, а й всіляко сприяли розвиткові українських паперових промислів, постачаючи їм сировину: відходи шкіри, ганчір'я²⁹. Можна припустити, що львівські вірменські цехи виготовляли для українських папірень форми, в яких відливався папір, а також знаки для маркування паперу.

Водяні знаки, вміщені на таблицях, не тільки дають дані про торгівлю папером. Їх можна використати для визначення недатованих стародруків і рукописів. Детальне вивчення філіграней на папері документів вірменських установ XVI—XVII ст. розширить наші уявлення про тодішню торгівлю папером не тільки вірмен, а й всього населення м. Львова та західноукраїнських земель як всередині країни, так і за кордоном.

Це повідомлення не претендує, звичайно, на повноту. Його мета — познайомити дослідників з водяними знаками документів львівських вірмен XVI—XVII ст., детальне дослідження яких допоможе краще вивчити діяльність вірменської колонії у Львові.

²⁵ ЦДІА УРСР у Львові, ф. 475, оп. 1, спр. 78-б, арк. 1—2.

²⁶ С. А. Клєпиков. Філігранни и штемпели на бумаге русского и иностранного производства XVII—XX века. М., 1959, стор. 54, 195.

²⁷ ЦДІА УРСР у Львові, ф. 475, оп. 1, спр. 78-г, арк. 1—2.

²⁸ Georg Eipeder. Вказ. праця, № 781, 783.

²⁹ Н. Кривонос. Некоторые данные о библиотеках армян во Львове в XVII в. — «Историко-филологический журнал АН Армянской ССР», 1963, № 1, стор. 272; пор.: ЦДІА УРСР у Львові, ф. 52, оп. 3, т. 401, стор. 1803.

Пояснення до водяних знаків*

Номер філіграні	Документи, на папері яких виявлено водяні знаки				Дата написання документа (в дужках по-даються крайні дати книги або фасцикулу)	Походження паперу, розшифрування водяного знака
	фонд	опис	одиниця зберігання	аркуш або документ		
1	52	3	547	273	1670 (1666—1675)	Голландський, Ковпак паяца
2	52	3	547	985—988	1674 (1666—1675)	Те ж
3	52	3	546	174	1656 (1655—1665)	Невідомого походження
4	52	3	545	699	1652 (1595—1654)	Польський, герб Топір
5	52	3	530	469	(1653—1659)	Те ж
6	52	3	545	377	1639 (1595—1654)	» »
7	52	3	518	125	(1604—1606)	» »
8	52	3	547	145	1668 (1666—1675)	» »
9	52	3	545	29	1606 (1595—1654)	Польський, герб Любич
10	52	3	546	590	1658 (1655—1665)	Те ж
11	52	3	516	811	1600 (1596—1600)	» »
11-а	52	3	518	185	(1604—1606)	» »
12	52	3	544	1025	1578 (1578—1714)	Польський, герб Тупа підкова
13	52	3	523	951	(1629—1633)	Польський, складова частина герба м. Вроцлава
14	52	3	545	7	1595 (1595—1654)	Польський, герб Любич
15	52	3	520	173	(1611—1615)	Те ж
16	52	3	516	5	1596 (1596—1600)	Польський, герб Тупа підкова
17	52	3	524	Уся книга	(1634—1636)	Польський, складова частина герба м. Вроцлава
18	52	3	547	29	1666 (1666—1675)	Західноєвропейський
19	52	3	546	1118	1663 (1655—1665)	Те ж
20	52	3	545	33	1606 (1595—1654)	Чеський, австрійський
21	52	3	545	145	1612 (1595—1654)	Те ж
22	52	3	545	479	1654 (1595—1654)	» »
23	52	3	547	43	1666 (1666—1675)	» »
24	52	3	539	481	(1621—1629)	Польський, герб Леварт?
25	52	3	517	437	(1601—1604)	Те ж
26	52	3	539	279	(1621—1629)	Чеський
27	52	3	517	38	(1601—1604)	Герб Леварт?
28	52	3	540	1064	(1623—1645)	Те ж
29	52	3	542	51	(1658—1662)	Швейцарський, герб Бернського кантону

* Всі водяні знаки подані в 0,16 натуральної величини.

Номер філі-грані	Документи, на папері яких виявлено водяні знаки				Дата написання доку- менту (в дужках пода- ються крайні дати кни- ги або фасцикулу)	Походження паперу, розшифрування водяно- го знака
	фонд	опис	одиниця збері- гання	аркуш або до- кумент		
30	52	3	546	698—703	1659 (1655—1665)	Західноєвропейсь- кий
31	52	3	548	1323	1686 (1676—1786)	Те ж
32	52	3	548	1173—1176	1685 (1676—1686)	Невідомого похо- дження
33	52	3	540	139	(1623—1645)	Сілезький? (пош- коджений)
34	52	3	547	203	1669 (1666—1675)	Сілезький
35	52	3	545	627	1651 (1595—1654)	»
36	52	3	547	1033—1036	1674 (1666—1675)	Моравський
37	52	3	545	557	1654 (1595—1654)	Західноєвропейсь- кий
38	52	3	546	330—333	1657 (1655—1665)	Те ж
39	52	3	546	159	1656 (1655—1665)	Польський, герб Гоздава ² або гол- ландський
40	52	3	547	465	1671 (1666—1675)	Те ж
41	52	3	547	767	1672 (1666—1675)	»
42	52	3	545	473	1654 (1595—1654)	»
43	52	3	545	69	1607 (1595—1654)	»
44	52	3	546	1298	1665 (1655—1665)	»
45	52	3	546	1314	1665 (1655—1665)	Західноєвропейсь- кий
46	52	3	548	887—890	1679 (1678—1686)	Те ж
47	52	3	546	1174	1663 (1655—1665)	»
48	52	3	545	479	1654 (1595—1654)	Ломбардський
49	52	3	548	1053	1684 (1678—1686)	Невідомого похо- дження
50	52	3	542	73	(1658—1662)	Те ж
51	52	3	546	471	1656 (1655—1665)	»
52	52	3	532	141	(1694—1705)	Голландський
53	52	3	548	591—598	1680 (1678—1686)	Західноєвропейсь- кий
54	52	3	546	99	1656 (1655—1665)	Те ж
55	52	3	543	295	(1674—1685)	»
56	52	3	545	923	1609 (1595—1654)	Французький
57	52	3	548	534	1680 (1678—1686)	»
58	52	3	513	Уся книга	1537 (1537—1561)	Сілезький
59	52	3	546	1354—1358	1658 (1655—1665)	Турецький
60	52	3	547	431	1666 (1666—1675)	Невідомого похо- дження
61	52	3	547	293	1670 (1666—1675)	Голова вола з коро- ною і хрестом
62	52	3	531	1353	(1661—1690)	Польський? ли- товський?
63	52	3	546	137	1656 (1655—1665)	Західноєвропейсь- кий
64	52	3	546	354	1657 (1655—1665)	Те ж

Номер філі-грані	Документи, на папері яких виявлено водяні знаки				Дата написання документа (в дужках подаються крайні дати книги або фасцикулу)	Походження паперу, розшифрування водяного знака
	фонд	опис	одиниця зберігання	аркуш або документ		
65	52	3	523	853	1630 (1629—1633)	Західноєвропейський
66	52	3	539	403	(1621—1629)	» »
67	52	3	545	883	1654 (1595—1654)	Польський, складова частина герба м. Вроцлава
68	52	3	545	321—332	1638 (1595—1654)	Те ж
69	52	3	540	283	(1623—1645)	» »
70	52	3	540	243	(1623—1645)	» »
71	52	3	525	9	(1638—1639)	» »
72	52	3	527	429	(1644—1647)	» »
73	52	3	547	855	1673 (1666—1675)	» »
74	52	3	547	815—818	1673 (1666—1675)	Західноєвропейський
75	52	3	546	1134	1662 (1655—1665)	Те ж
76	52	3	546	189	1653 (1655—1665)	» »
77	52	3	546	1184	1663 (1655—1665)	» »
78	52	3	547	811	1673 (1666—1675)	» »
79	52	3	547	193—202	1669 (1666—1675)	» »
80	52	3	546	1212—1227	1664 (1655—1665)	» »
81	52	3	546	197	1656 (1655—1665)	» »
82	52	3	532	75	(1694—1706)	Німецький, австрійський
83	52	3	545	157—164	1612 (1595—1654)	Німецький
84	52	3	546	326	1657 (1655—1665)	Німецький, австрійський
85	52	3	545	559	1633 (1595—1654)	Богемський
86	52	3	546	1011	1660 (1655—1665)	Німецький, австрійський
87	52	3	546	826	1660 (1655—1665)	Польський
88	52	3	545	55	1608 (1595—1654)	Західноєвропейський
89	52	3	527	397	(1644—1647)	Те ж
90	52	3	545	109	1611 (1595—1654)	Український, герб Леліва
91	52	3	546	1196	1663 (1655—1665)	Український, герб Леліва
92	52	3	545	97	1611 (1595—1654)	Те ж
93	52	3	545	87—94	1610 (1595—1654)	Український, герб Леліва
94	52	3	548	1321	1686 (1676—1686)	Те ж
95	52	3	545	67	1619 (1595—1654)	» »
96	52	3	548	495	1680 (1676—1686)	» »
97	52	3	545	65	1611 (1595—1654)	» »
98	52	3	547	849	1673 (1666—1675)	» »
99	52	3	545	781—783	1653 (1595—1654)	Ломбардський
100	52	3	545	745	1653 (1595—1654)	Поштовий папір
101	52	3	545	807	1653 (1595—1654)	Поштовий папір
102	52	3	548	451	1678 (1676—1686)	Те ж
103	52	3	548	1701	1686 (1676—1686)	» »

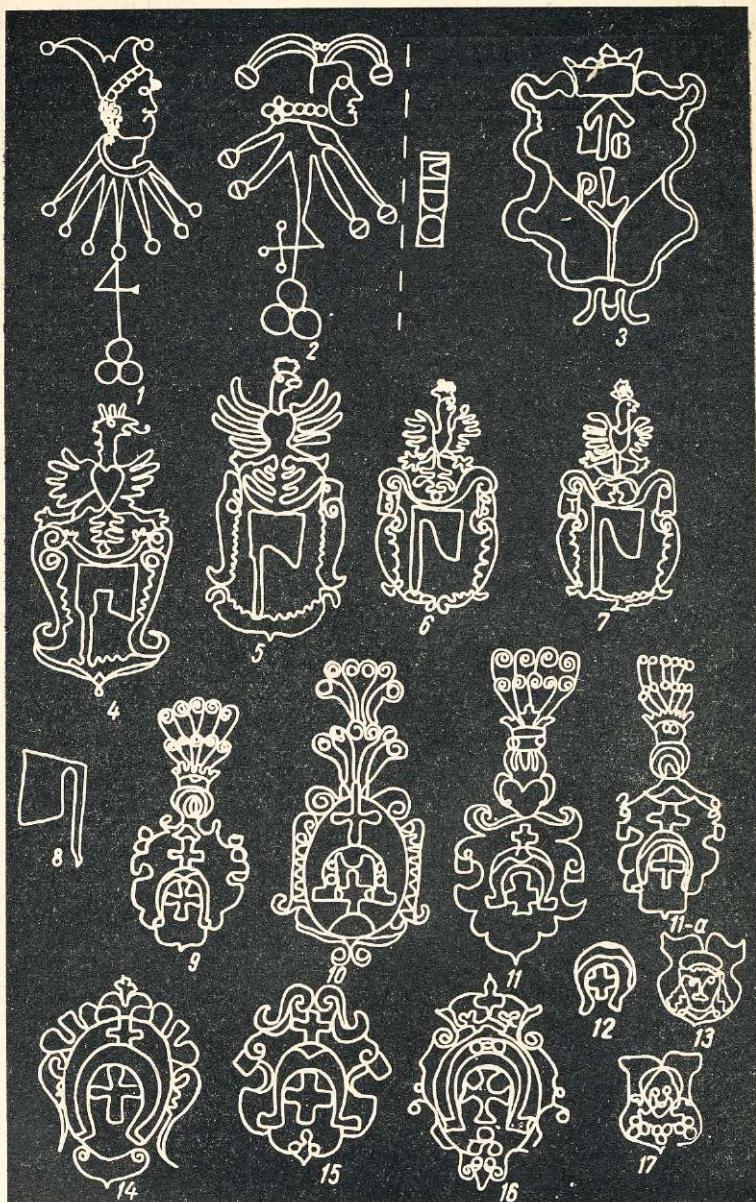
Продовження табл.

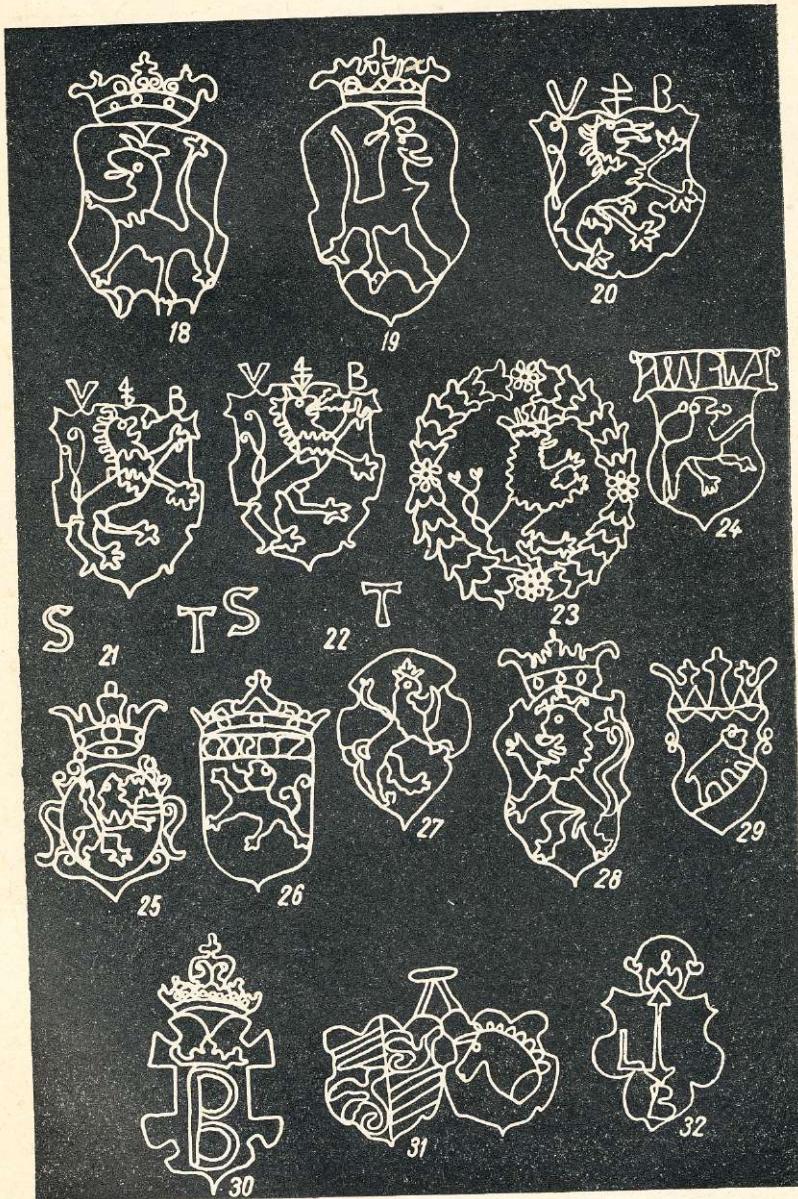
Номер філіграні	Документи, на папері яких виявлено водяні знаки				Дата написання документа (в дужках подаються крайні дати книги або фасцикулу)	Походження паперу, розшифрування водяного знака
	фонд	опис	одиниця зберігання	аркуш або документ		
104	52	3	548	1587	1686 (1676—1686)	Поштовий папір
105	52	3	528	289	(1648—1650)	» »
106	52	3	547	715	1672 (1666—1675)	Вроцлавський? бранауський Te ж
107	52	3	545	527	1651 (1595—1654)	» »
108	52	3	545	465	1654 (1595—1654)	» »
109	52	3	546	899	1660 (1655—1665)	» »
110	52	3	521	1585	1620 (1616—1621)	» »
111	52	3	545	129	1611 (1595—1654)	» »
112	52	3	548	1564	1686 (1676—1686)	Поштовий папір
113	52	3	532	889	(1694—1706)	Вершник на коні перед хрестом
114	52	3	532	961	(1694—1706)	Вершник на коні з ріжком (поштовим)
115	52	3	513	Уся книга	(1537—1561) 1639—	Західноєвропейський
116	52	3	544	155	1641 (1578—1714)	Te ж
117	52	3	544	1243	1687 (1578—1714)	» »
118	52	3	548	767	1683 (1676—1686)	» »
119	52	3	526	607	1641 (1640—1643)	» »
120	52	3	539	139	(1621—1629)	» »
121	52	3	548	441	1679 (1676—1686)	Італійський, французький?
122	52	3	546	622	1654 (1655—1665)	Західноєвропейський
123	52	3	545	867	1654 (1595—1654)	Te ж
124	52	3	547	253	1670 (1666—1675)	» »
125	52	3	545	934	1654? (1595—1654)	» »
126	52	3	547	227	1670 (1666—1675)	» »
127	52	3	516	165	1597 (1596—1600)	Польський, герб Лебідь
128	52	3	545	891	1654 (1595—1654)	Двоголовий орел
129	52	3	531	11	(1661—1690)	» »
130	52	3	548	811	1683 (1676—1686)	» »
131	52	3	546	1202	1663 (1655—1665)	» »
132	52	3	548	1169	1685 (1676—1686)	Польський, герб Остоля
133	52	3	545	843	1654 (1595—1654)	Te ж
134	52	3	516	226	1598 (1596—1600)	Польський, герб Слєповрон
135	52	3	548	575	1680 (1676—1686)	Західноєвропейський
136	52	3	548	1430	1686 (1676—1686)	Італійський, папська митра
137	52	3	544	975	1578 (1678—1714)	Польський, герб Юноша
138	52	3	545	345—352	1638 (1595—1654)	Західноєвропейський

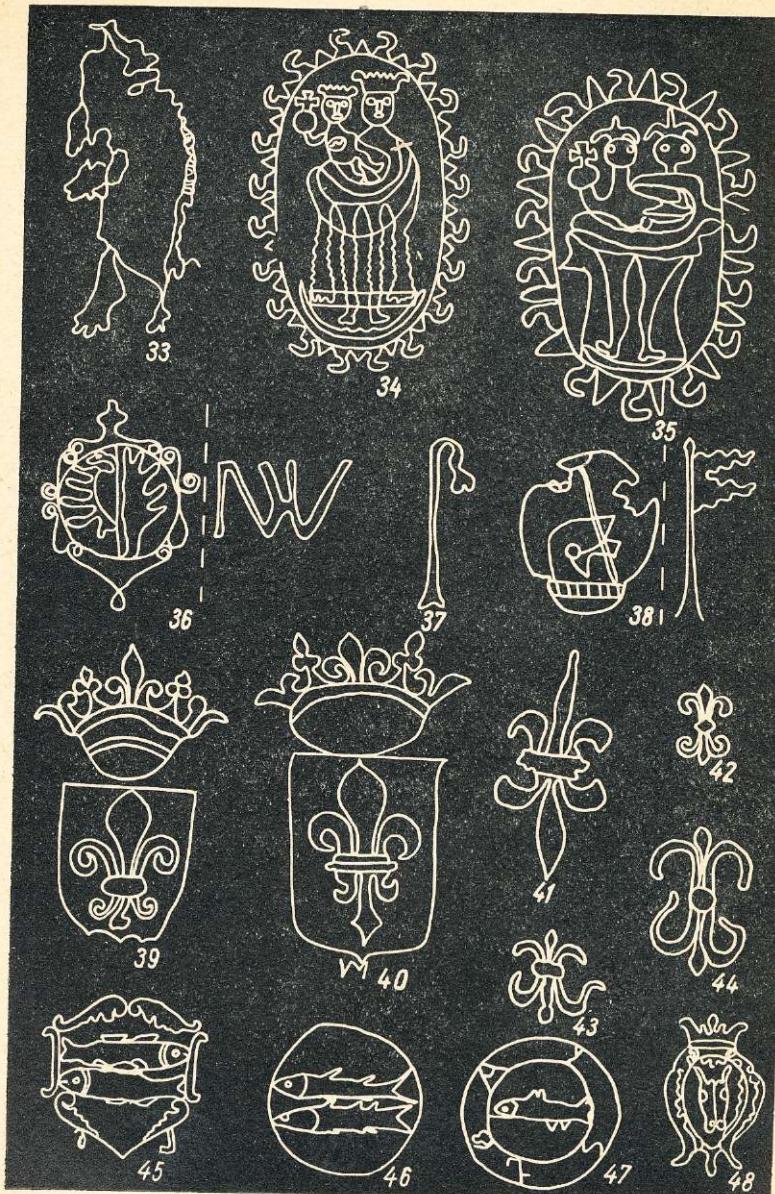
Номер філіграні	Документи, на папері яких виявлено водяні знаки				Дата написання документа (в дужках подаються крайні дати книги або фасцикулу)	Походження паперу, розшифрування водяного знака
	фонд	опис	одиниця зберігання	аркуш або документ		
139	52	3	545	79—86	1611 (1595—1654)	Польський, герб Равич (Рава) Теж
140	52	3	545	217	1613 (1595—1654)	» »
141	52	3	520	1229	1615 (1611—1615)	Польський
142	52	3	545	521	1654 (1595—1654)	Польський, складова частина герба м. Познані
143	52	3	529	852	(1651—1652)	Польський
144	52	3	518	1027	(1604—1606)	Західноєвропейський
145	52	3	546	843	1660 (1655—1665)	Польський
146	52	3	539	481	(1621—1629)	Теж
147	52	3	545	361	1638 (1595—1654)	» »
148	52	3	548	23	1676 (1676—1686)	» »
149	52	3	548	431—438	1679 (1676—1686)	» »
150	52	3	523	2060	1633 (1629—1633)	» »
151	52	3	547	675	1671 (1666—1675)	» »
152	52	3	546	660	1658 (1655—1665)	Польський, герб Абданк
153	52	3	545	43—49	1608 (1595—1654)	Теж
154	52	3	545	11	1595 (1595—1654)	» »
155	52	3	546	75—91	1656 (1655—1665)	» »
156	52	3	544	1007	1578 (1578—1714)	Український, герб Єліта
157	52	3	516	302	1598 (1596—1600)	Теж
158	52	3	545	27	1606 (1595—1654)	» »
159	52	3	517	247	(1601—1604)	» »
160	52	3	517	273	(1601—1604)	Український, герб м. Львова
161	52	1	360	3	1633	Західноєвропейський
162	52	1	360	27	1518	Теж
163	75	1	78-б	2	1613	Польський
164	52	1	360	43	1595	Польський, герб Гжимала
165	52	3	545	437	1648 (1595—1654)	Невідомого походження
166	452	1	360	55	1625	Польський? голландський?
167	52	1	360	34	1591	Український, польський, герб Тупа підкова
168	52	1	360	4	1631	Німецький
169	475	1	78-в	20	1616	Іспанський
170	52	1	360	10	1635	Одноголовий орел
171	52	3	545	53	1608 (1595—1654)	Польський, герб Топір
172	52	3	545	149	1612 (1595—1654)	Теж

Продовження табл.

Номер філі-грані	Документи, на папері яких виявлено водяні знаки				Дата написання доку-мента (в дужках пода-ються крайні дати кни-ги або фасцикулу)	Походження паперу, розшифрування водя-ного знака
	фонд	опис	одиниця збері-гання	аркуш або до-кумент		
173	52	3	531	963	(1661—1690)	Західноєвропейсь-кий
174	52	3	528	Перші і останні 4 аркуші	(1648—1650)	Те ж
175	52	3	547	71	1666 (1666—1675)	Німецький, авст-рійський
176	52	3	517	163	(1601—1604)	Український, герб Єліта
177	52	3	548	823—826	1683 (1676—1686)	Невідомого поход-ження
178	52	3	545	729—736	1653 (1595—1654)	Західноєвропейсь-кий
179	475	1	78-г	10	1649	Те ж
180	475	1	78-г	1—2	XIX ст.	Австрійський, м. Раннерсдорф
181	52	1	360	26	1513	Ломбардський
182	52	1	360	30	1678	Польський, герб Топір
183	52	1	360	37	1651	Те ж
184	52	1	360	59	1626	Західноєвропейсь-кий
185	475	1	78-г	13	1657?	Польський, герб Одровонік
186	475	1	78-б	1—2	копія з 1557 р. (1802)	Російський, м. Медицьк, фабрич-ний знак Афанасія Гончарова
187	52	1	412	8—9	1626	Західноєвропейсь-кий
188	52	1	360	29	1521	Польський, герб Свенчич
189	52	1	360	31	1584	Те ж
190	52	1	360	78	1567	Польський, герб м. Лодзі

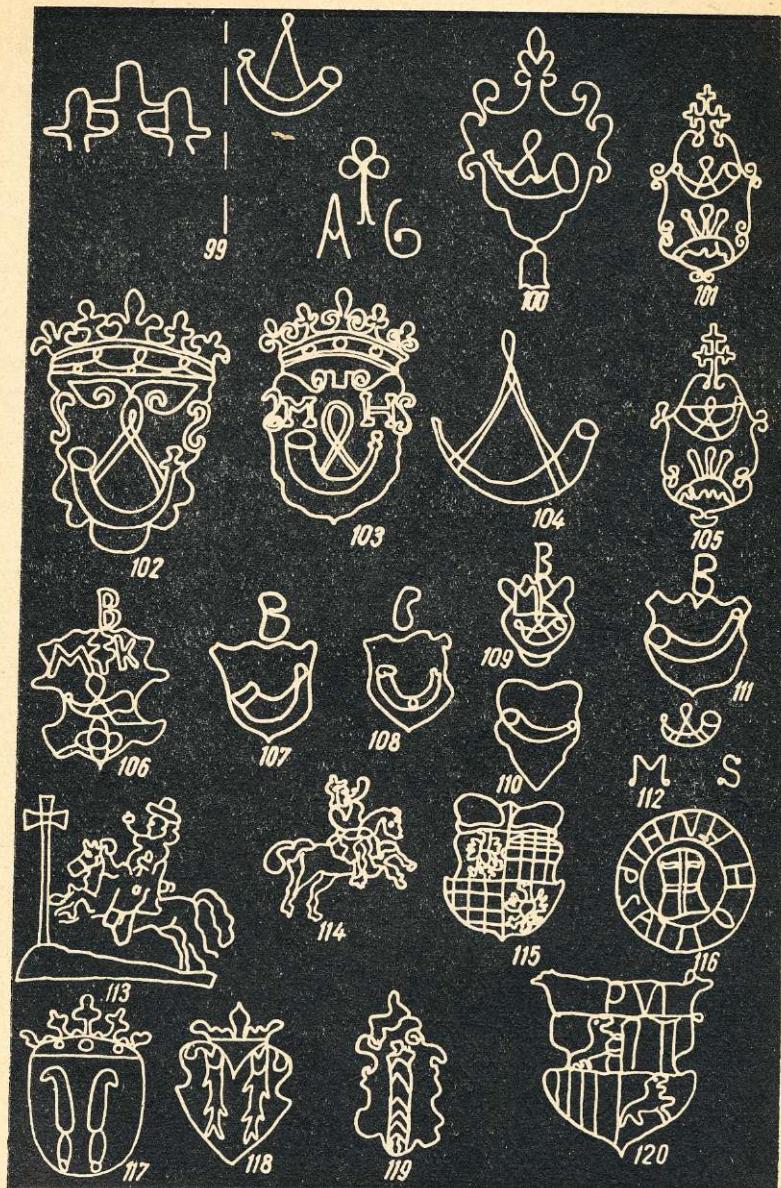

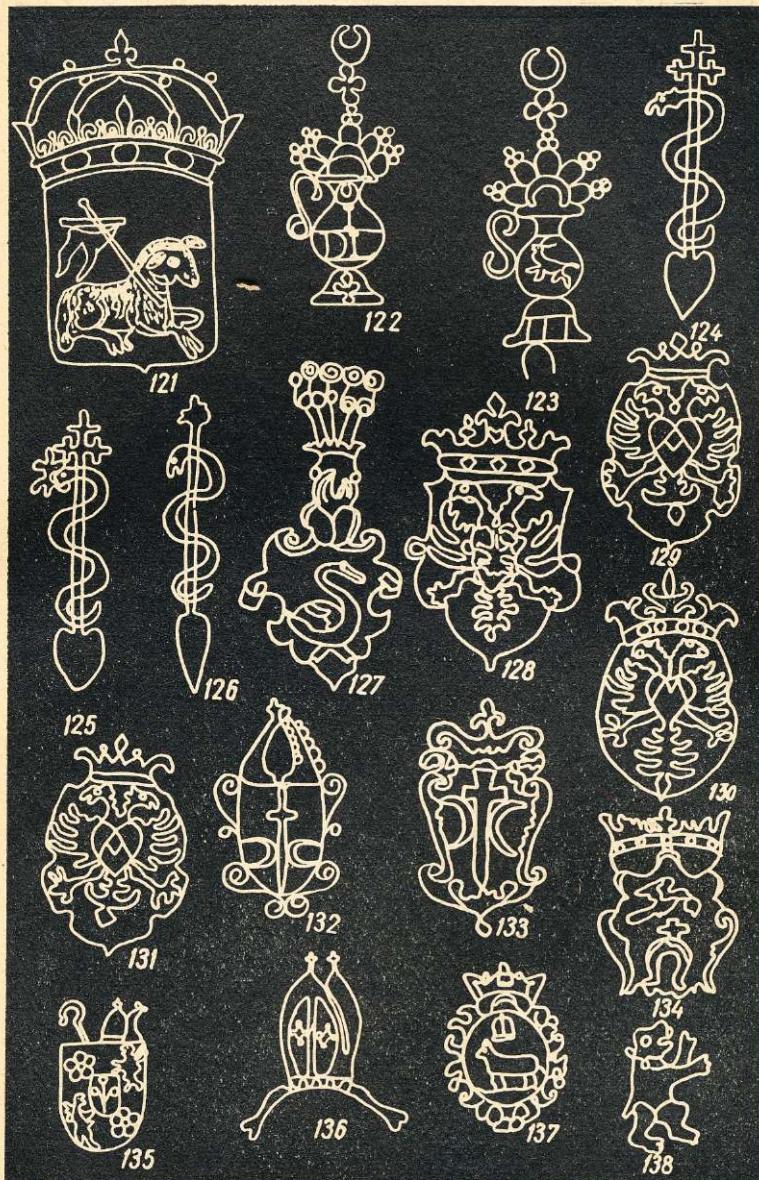

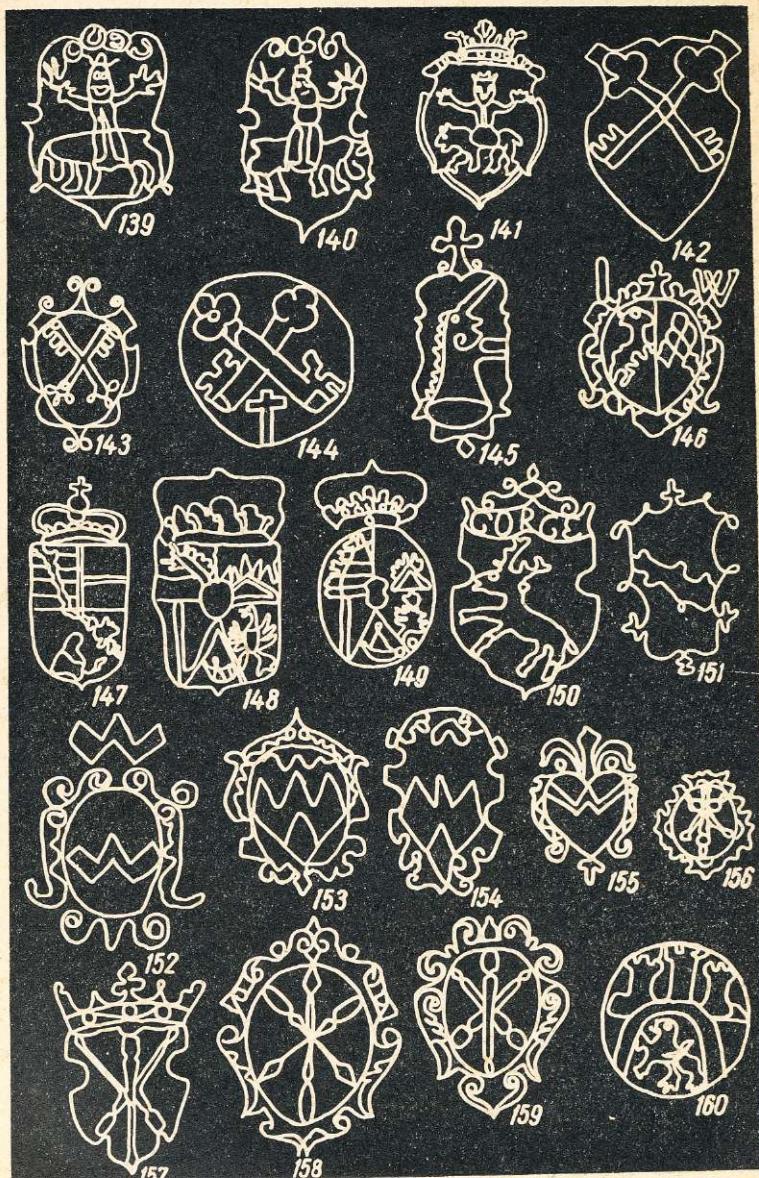
Таблиця 5.

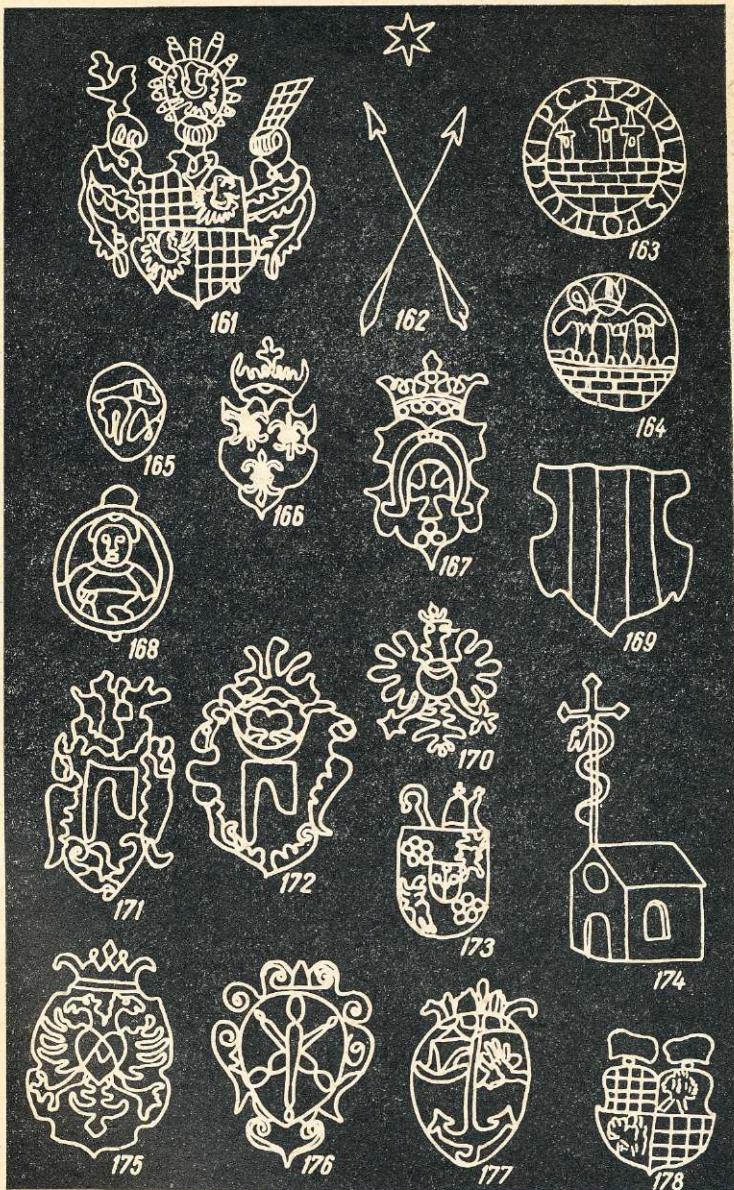

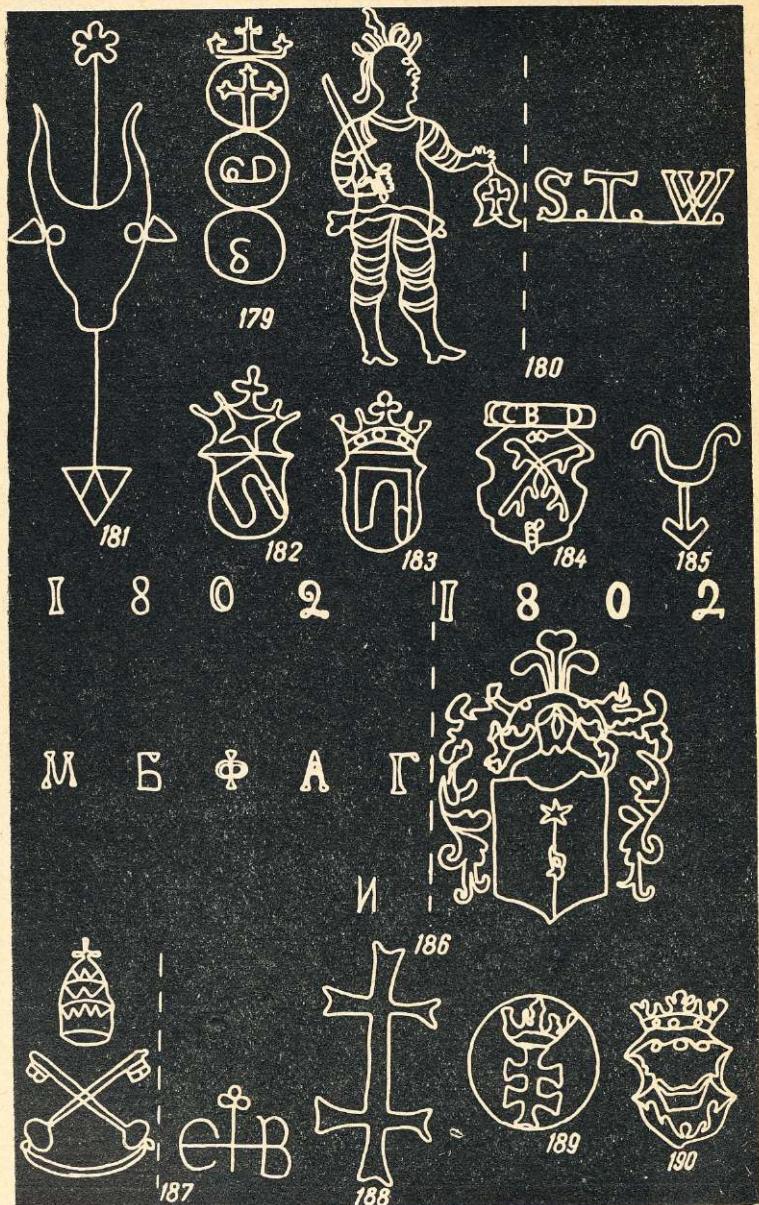

О. Я. Мацюк

ИСТОЧНИКОВЕДЧЕСКОЕ ЗНАЧЕНИЕ ФИЛИГРАНЕЙ
ДОКУМЕНТОВ ЛЬВОВСКИХ АРМЯН XVI—XVII вв.

Резюме

Армянская колония существовала во Львове с XIII в., т. е. со времени основания города. Документальные материалы о деятельности ее, частично сохранившиеся и дошедшие до нас, представляют большой интерес для исследователей бумаги и водяных знаков. Особенно цены акты армянского суда 1537—1783 гг., а также документы Армянской митрополичьей консистории конца XVIII—XIX вв.

В сообщении описаны филиграны XVI—XVII вв. На 11 таблицах представлено 190 водяных знаков, дающих довольно полное представление о том, на какой бумаге писали во львовских армянских учреждениях этого времени. Львовские армяне употребляли много бумаги украинского производства (таких бумажных мельниц, как Ливчицкая, Буская, Бруховицкая и Зашковская), привозили бумагу из Молдавии, из западноевропейских стран. Применили они и много польской бумаги. Львовские армяне всячески содействовали развитию украинских бумажных промыслов, снабжая их сырьем.

Все водяные знаки, помещенные в таблицах, взяты из документов ЦГИА УССР во Львове, написанных в основном во Львове (174 филиграны). Помещены некоторые филиграны из документов, написанных в других городах Украины (Снятии, Ярослав, Холм, Ряшев, Переяслав), Белоруссии (Гродно), в польских городах (Варшава, Краков, Познань). Дата их написания в каждом случае известна, и они могут служить для определения времени написания недатированных архивных документов и старопечатных книг.

Отдельно описаны водяные знаки, указано их происхождение, даны ссылки на архивные документы, с которых они сняты.

Детальное изучение филиграней на бумаге документов армянских учреждений XVI—XVII вв. дает нам представление о тогдашней торговле не только армян, но и всего населения г. Львова, а также западноукраинских земель как внутри страны, так и за границей, помогает в исследовании деятельности армянской колонии во Львове.

М. Ф. Котляр

ПРИНЦИПИ ТА МЕТОДИКА СКЛАДАННЯ
НУМІЗМАТИЧНОЇ КАРТИ УРСР (ІХ—XIX ст.)

У наш час важко знайти історика, який би недооцінював роль нумізматичних пам'яток у вивчені минулого. Тому немає потреби нагадувати про значення монет як історичного джерела. Звернемо увагу читача лише на один із шляхів використання багатьох можливостей нумізматичних пам'яток — за допомогою їх топографування. Складання списків знахідок монетних скарбів і окремих монет, позначення місць знахідок на кар-